

Uusi tutkintapyyntö

Keskusrikospoliisi

Jokiniemenkuja 4

01370 Vantaa

Olemme tehneet 21.9.2017 keskusrikospoliisille tutkintapyyntöön rikoksista, joita Suomen tupakkateollisuuden edustajien on syytä epäillä tehneen markkinoidessaan niin sanottuja kevytsavukkeita vuosina 1972 – 2002. Tupakkayhtiöt kauppasivat kevytsavukkeita täysin haitattomina tai miltei haitattomina, vaikka yhtiöissä tiedettiin, että nämä tuotteet olivat yhtä vaarallisia kuin muutkin savukkeet.

Suomen tupakkateollisuus on syylistynyt tupakoitsijoiden harhauttamiseen myös väittämällä, ettei savukkeiden ole todistettu aiheuttavan käyttäjilleen minkäänlaista vahinkoa. Tämä menettely ajoittuu pääasiassa vuosiin 1978 – 1999. Pyydämme keskusrikospoliisia aloittamaan esitutinnan myös tältä osin.

PERUSTELUT

I LÄÄKETIEDE

Lääketieteessä tupakan ja keuhkosityövän välinen syy-yhteys varmistui Englannissa ja Yhdysvalloissa vuosina 1947 - 1950 toteutetuissa suurissa epidemiologisissa tutkimuksissa. Tutkimusten jatkuessa alkoi 1950-luvulla käydä selväksi, että tupakka aiheuttaa myös jatkuvaa keuhkoputkentulehdusta ja keuhkonlaajentumaa sekä kurkunpäänsyöpää. Tästä eteenpäin tutkimusten määrä kasvoi mittavasti ja vähitellen kävi niin, että tupakan aiheuttamien tautien ja sairaustilojen lukumäärä nousi useisiin kymmeniin. Koululääketieteessä katsotaan nykyään, että savukkeet tappavat noin puolet pitkäaikaisista käyttäjistään.

Philip Morris, British American Tobacco, R.J. Reynolds ja muut suuret tupakkakonsernit tekivät vuonna 1953 sopimuksen savukkeiden terveyshaittojen kiistämisestä. BATCO myönsi savukkeiden tappavuuden 13.1.2000 ja Philip Morris 12.10.2000. Suomessa Amer, BAT Finland ja Rettig noudattivat vuoden 1999 syksyyn saakka lisenssinantaja Philip Morrisin, emoyhtiö BATCO:n ja lisenssinantaja Reynoldsin lääketiedettä ja markkinointiohjeita.

II SAVUKKEIDEN VALHEELLINEN MARKKINOINTI

A. Väärien tietojen levittäminen vuosina 1978 - 1999

Savukerasioihin tuli 1.3.1978 lääkintöhallituksen varoitus, joten siitä lähtien tupakkateollisuudella oli jatkuva aihe vastainformaation levittämiseen. Ohjeet vastatiedotukseen Amer Oy ja Suomen Tupakka – BAT Nordic Oy saivat Philip Morrisilta, BATCO:lta ja Tobacco Institutelta. Seuraavassa mainitaan esimerkkejä suomalaisten tupakoitsijoiden harhauttamisesta.

1. Tupakkatehtaiden asiamies Raimo Lintuniemi väitti jatkuvasti, että savukkeiden yhteys syöpään johtui vain **tilastollisesta sattumasta**. Sanomalehti Karjalaisessa hän puhui 19.2.1978 ”tilastohypnologiasta”:

”Sanasotaa tupakkaa vastaan pelataan hänen mielestään tilastoilla. Hän kuvaa näkemystään tilanteesta: - Englannissa eronneet miehet polttavat naimisissa olevia enemmän. Siis nikotiiniko aiheuttaa eroja? Ei varmastikaan. – Samaa kuin syyttäisi mansikoita siitä, että mansikka-aikana sattuu eniten hukkumisonnettomuuksia.”

2. BAT Finland Oy:n toimitusjohtaja Erkki Salo totesi Kauppalehdessä 1.3.1978, että lääkintöhallitus perustaa tiedottamisensa **omalaatuisiin ulkomaisiin tutkimustuloksiin**, joita lisäksi **tulkitaan kyseenalaisesti**.

3. Suomen Tupakkalehdessä 4/1979 oli kirjoitus:

”Valtiovarainvaliokunnan käyttämät terveydelliset perustelut ovat **enemmän kuin puolueellisia ja liioiteltuja**, kun ottaa huomioon, ettei valtiovalta ole todella pyrkinytkään saamaan aisoihin **pahempia ilmansaastuttajia**, kuten esimerkiksi teollisuutta ja liikennettä.”

Puhuessaan puolueellisuudesta ja liioittelusta Suomen Tupakka – BAT Nordic Oy antoi ymmärtää, että koululääketieteen tulokset eivät ole ainakaan täysin totta. Tällä tavoin yhtiö pyrki aiheuttamaan epävarmuutta ja alentamaan tupakan riskiarvoa.

Viittaus teollisuuteen ja liikenteeseen oli ovela, koska se sisälsi annoksen totuuttakin. Teollisuuden ja liikenteen ilmansaasteet aiheuttavat todellakin syöpää. Nämä altisteet ovat kuitenkin käytännössä suhteellisen merkityksettömiä. Tupakansavu on **satoja kertoja vaarallisempaa**. Savukkeet ovat todella hengenvaarallisia; sitä vastoin ihmiset voivat kyllä asua teollisuuskaupungeissa ja kävellä kaupunkien keskustoissa ilman mainittavaa syöpäriskiä.

3. Suomen Tupakkalehti 2/1980:

”Peter Mohn on täysin vakuuttunut siitä, ettei tupakointi **vahingoita tervettä ihmistä.**”

Sitaatissa esiintyvä Peter Mohn oli BAT Finland Oy:n palveluksessa raakatupakkaosastolla. Hänen mielipiteidensä painavuutta korostettiin sillä, että hän oli ”tupakkateollisuuden erikoismies”, jolla oli yli 25 vuoden kokemus alalla.

Artikkelin väliotsikossa ilmoitettiin yksiselitteisesti: **”TUPAKOINTI EI VAHINGOITA TERVETTÄ”**. Sen jälkeen sama sanottiin vielä painokkaammin itse tekstissä: ”Peter Mohn on täysin vakuuttunut siitä, ettei tupakointi vahingoita tervettä ihmistä.”

4. Tupakanlehdessä 1/1982 oli Satu Kaarenojan artikkeli ”Tupakasta ja terveydestä on maailmalla monta näkemystä.” Tämä väite oli täysi väärä. Tupakkaa pidettiin vuonna 1982 tappavana kaikkien maiden koululääketieteessä. Kaarenoja kirjoitti:

”Väitteet tupakan aiheuttamista taudeista perustuvat vain **tilastollisiin tutkimuksiin.**”

”Kulutustilastot puhuivat tupakan ja keuhkosyövän välistä **syy-yhteyttä vastaan.**”

”Tupakka oli pelkkä ’riskitekijä’ (siis ei aiheuttaja), joka rinnastui **stressiin, elämäntapoihin, dieettiin, liikuntaan, perintötekijöihin ja ihmisen persoonallisuuteen.**”

”Lääketiede oli havainnut vain ’tilastollista yhteyttä’, mutta **ei syy-yhteyttä ainoankaan sairauteen.**”

5. Amer Oy:n lehdessä Ameri 1/1984 markkinointijohtaja Jukka Ant-Wuorinen totesi:

”Tupakka on nautintoaine siinä kuin **kahvi, tee tai alkoholi.**”

Tämä oli tupakkayhtiöiden yleisesti käyttämän harhautuskeino. Tupakka rinnastettiin sellaisiin **täysin haitattomiin** tuotteisiin kuin kahvi ja tee.

6. Huhtikuussa 1984 tiedotuspäällikkö Satu Kaarenoja valisti Kioskiviestissä 2 B 1984 vähittäiskaupan porrasta kiistämällä tupakoinnin ja keuhkosyövän selvän yhteyden ja leimaamalla passiivisen tupakoinnin haitat psyykkisiksi. Haastattelussa Kaarenoja antoi savukkeista täysin väärän kuvan.

Ensimmäisenä harhautuskeinona oli vetoaminen tuotekehitykseen: nykyajan savukkeessa on **tehokas suodatin, valikoidut tupakkalaadut ja alhainen keskitervapitoisuus.** Tästä syystä vuoden 1984 savukkeet erosivat olennaisesti 1950- ja 1960-luvun savukkeista. Tämä harhautus on tietysti aina käyttökelpoinen. Savukkeiden aiheuttama syöpä ja muut taudit syntyvät 20 - 40

vuoden tupakoinnin tuloksena, ja tupakkatehtaathan voivat joka hetki sanoa, etteivät ”nykyaikaiset” savukkeet ole enää vaarallisia. Puhe alhaisesta tervapitoisuudesta soveltui kevytsavukkeisiin. Kaarenoja mainitsi nimenomaan Barclayn:

”Barclayn aerodynaaminen Actron-suodatin yhdistää hyvän maun ja **alhaiset pitoisuudet** ainutkertaisella tavalla.”

Haastattelussa toistuivat moneen otteeseen ilmaisut ”pelottelu” ja ”suvaitsemattomuus”. Lääkintöhallitus pelotteli tupakoitsijoita. ”Tupakoitsijoita ei saisi leimata rikollisiksi”. Tupakoitsijoita diskriminoidaan ”vähän samoin kuin värillisiä ja naisia eräissä kulttuureissa”. Kielteinen asenne tupakointiin ”on enemmänkin suvaitsemattomuutta kuin **tietoon perustuvaa** harkintaa”.

Haastattelija kysyi:

”Eikö keuhkosityövän ja tupakoinnin selvä yhteys ole tosiasia?”

Kaarenoja vastasi:

”**Selvää yhteyttä ei tietääkseni ole osoitettu.**”

7. Asiamies Raimo Lintuniemi kirjoitti 14.11.1986 Länsi-Uusimaa-lehteen kolumnin, joka sisälsi useita harhautuksia. Lintuniemen artikkeli koski tupakan suhdetta **syöpään**, mutta hän **ei myöntänyt mitään**. Tupakkatehtaiden edustajana hän kuitenkin olisi ollut velvollinen puhumaan totta. Hänen kirjoituksensa sisälsi sitä vastoin erinäisiä vääriä väitteitä.

Lintuniemen mukaan maailman tupakkateollisuus oli analysoinut tupakansavusta yli 6.000 ainesosaa, joista satoja oli **epäilty karsinogeneiksi**. Asiamiehen mukaan tupakan karsinogeenisuus oli yhä epäilylly asteella. Tosiasiassa lääketiede oli osoittanut epäilyt tosiksi jo vuosikymmeniä aikaisemmin ja myös sen, että näistä 6.000 ainesosasta hyvin monet olivat kemikaaleina myrkyllisiä.

Lintuniemi väitti edelleen, että tupakoinnin ja keuhkosityövän välistä syy-yhteyttä ei ollut todistettu molekyyllitasolla, vaan ”ainoastaan **tilastollisin ennustein**”. Nämä ennusteet taas kertoivat, ”että suurin osa tupakoitsijoista ei koskaan sairastu keuhkosityöpään”.

Asiasta saadaan **tulevaisuudessa** varmasti ”jo ratkaisevasti uutta tietoa”. Tämä oli kansainvälisen tupakkateollisuuden vakiintunutta propagandaa. Kysymys keuhkosityövästä oli muka avoin, syy-yhteys oli vielä epävarma.

Uutta tietoa oli saatavissa, mikäli sanomalehti Länsi-Uusimaan toimitus vielä toisenkin kerran erehtyisi julkaisemaan ”kansainvälisiä tutkimustuloksia”. Tämäkin huomautus oli tupakkayhtiöiden informaatiossa aivan yleinen. Yhtiöt antoivat kuvan suomalaisten lääkärin salaliitosta, joka esti todellisten kansainvälisten tutkimustulosten saattamisen kuluttajien tietoon.

Tutkimuksia hämärsi se, että tupakoitsija oli saanut haitta-aineita muualtakin, kuten ”kesämökin kamiinasta, Laurinkadun pakokaasuista, ranskanleivästä, keskuslämmityksestä tai japanilaisesta

autosta”. Lintuniemi leimasi koululääketieteen tutkimukset epäluotettaviksi ja jopa naurettaviksi. Samalla hän **rinnasti** tupakansavun erinäisiin muihin aineisiin, joihin se ei todellisuudessa rinnastu.

8. Uudessa Suomessa oli 18.12.86 Amer-Tupakka Oy:n toimitusjohtaja Martti Santalan haastattelu:

”Santala ei sitten millään **suostu myöntämään**, että tupakka olisi ihmiselle **vaarallinen aine**.”

9. APU-lehdessä 31.12.87 tiedotuspäällikkö Satu Kaarenoja sanoi:

”Ja miten se vaarallisuus on **pystytty toteamaan?**”

10. Etelä-Saimaa-lehdessä 18.2.1988 asiamies Raimo Lintuniemi kertoi lukijoille:

”Tupakan vaarallisuudesta on olemassa myös **vastakkaisia tutkimuksia**, mutta niitä ei haluta julkistaa.”

”Lähetin yhden **suomalaisen tutkimuksen** Yhdysvaltoihin Richmondiin, jossa on yli viisi tuhatta tupakkatutkijaa. Sieltä lähetettiin ystävällinen vastaus, että heillä tällaisia tutkimuksia käytetään **nuohoojakoulutuksessa**.

Lintuniemi ei suoralta kädeltä hyväksy tutkimuksia **tupakan vaarallisuudesta**. Hän esittää vastapainoksi tutkimustuloksia, joissa todistetaan **päinvastaista**.”

Lintuniemen mainitsemat Richmondin tutkijat olivat Philip Morrisin palveluksessa. Richmondissa oli Philip Morrisin tutkimuskeskus, josta lähetettiin savukkeiden haitattomuutta koskevia tutkimustuloksia eri puolille maailmaa, muun muassa Suomeen.

11. Ameri-lehdessä 3/1988 oli toimitusjohtaja Jukka Ant-Wuorisen kirjoitus:

”Minä poltan, koska nautin tupakan mausta.”

”Ihmisillä on aina ollut nautintoaineita, joita on **väitetty vaarallisiksi**. Milloin **kahvi, suola, sokeri ja jopa tee** on ollut terveysintoilijoiden pannassa.”

12. Savumerkissä 3/1988 julkaistiin artikkeli ”**Tupakka ja alkoholi eivät aiheuta syöpää**”. Artikkelin mukaan maailmankuulu englantilaisprofessori Hans Jurgen Eysenck oli todistanut laajoissa, jo 1950-luvulla alkaneissa tutkimuksissaan, **ettei tupakka aiheuta syöpää**. Eysenck todisti myös, että tupakalla oli vain vähän tai ei ollenkaan vaikutusta **sydänsairauksien** kehittymiseen.

Artikkeli oli täysin valheellinen. Jukka Ant-Wuorinen tiesi, ettei Eysenck suinkaan ollut mikään puolueeton lääketieteen tutkija, vaan omalaatuinen psykologi, joka oli ollut tupakkateollisuuden palkkalistoilla vuodesta 1959 lähtien.

13. Samassa Savumerkissä 3/1988 julkaistiin myös uutinen ”**Tupakoinnin tutkijat eivät löytäneet hakemaansa**”. Uutisessa kerrottiin, että kauan odotettu puolueettomien tutkijoiden neljäs tutkimusraportti oli julkaistu. Raportin mukaan tutkijat eivät olleet löytäneet ratkaisevia tekijöitä todisteeksi **tupakoinnin vaaroista**. Sitä vastoin tutkijat olivat havainneet, että 30 – 34 -vuotiaiden naisten ryhmässä **keuhkosityöpäkuolleisuus oli vähentynyt puoleen** verrattuna vuoteen 1950, vaikka tupakointi oli lisääntynyt.

Tupakkateollisuus on käyttänyt markkinoinnissaan usein vääriä tilastotietoja. Teollisuuden julkaisuissa on väitetty toistuvasti, että naisten keuhkosityöpä oli vähentynyt siitä huolimatta, että naiset olivat alkaneet tupakoida 1950-luvulta lähtien. Tämä ei ole laisinkaan totta. Naisten keuhkosityöpä **lisääntyi** kaikissa länsimaissa vuodesta 1950. Vuonna 1987 keuhkosityöpä kohosi suurimmaksi naisentappajaksi Yhdysvalloissa; Suomessa naisten keuhkosityöpä oli vuoteen 1988 mennessä kaksinkertaistunut.

14. Savumerkissä 4/1988 siteerattiin tohtori Allan Crawfordia, joka toimi Tobacco Institutin asiantuntijana: ”Hän painottaa, että **keuhkosityövän aiheuttajat** ovat hyvin monimuotoisia eikä niitä pitäisi liittää ainoastaan tupakointiin.” Koululääketieteen käsitys vuonna 1988 oli, että yli 90 % keuhkosityövästä johtuu tupakoinnista.

15. Savumerkissä 4/1989 julkaistiin uutinen ”**Hongkongilaisprofessori puhdistaa tupakoinnin mainetta**”. Uutisen mukaan syy kiinalaisten naisten tavallista korkeampaan keuhkosityöpäkuolleisuuteen ei ollut tupakoinnissa, vaan radon-kaasussa. Totuus oli toinen. Syy keuhkosityöpään oli miesten tupakoinnissa; Kiinassa yli 70 % miehistä oli tupakoitsijoita ja heidän perheenjäsenensä joutuivat hengittämään ympäristön tupakansavua.

16. Huomaavaiset Tupakoitsijat ry:n jäsenlehdessä 1/1989 luki:

”Väitetään, että tupakointi on pääasiallinen syy **keuhko- ja kurkkusyöpään**. Myönnämme, että se voi olla eräs syy monien muiden joukossa. Viimeaikaiset tutkimukset vahvistavat tätä käsitystä. Esimerkiksi Norjan, Ruotsin ja Suomen saamelaisten keskuudessa ei esiinny juuri ollenkaan keuhkosityöpää, vaikka he **tupakoivat runsaasti**. Keuhkosityöpää esiintyy runsaasti alueilla, joissa **teollisuuslaitokset ja runsas autokanta** vaikuttaa ulko- ja sisäilmaan. Biotekniset tutkimukset viittaavat jopa siihen, että virukset ja perimäaineet vaikuttavat syövän ilmenemiseen ja kehittymiseen.”

Jäsenlehden kustantajia ja painattajia olivat tupakkayhtiöt, jotka myös sanelivat lehdessä julkaistavan lääketieteen.

17. Suomi-lehdessä 4 – 5/ 1989 oli Raimo Lintuniemen haastattelu:

”Tupakka on vaaratonta”

”Tupakan ei voida pitävästi osoittaa olevan **terveydelle vaarallista**, ei solutasolla, on vain joitain tilastollisia näyttöjä, sanoo Suomen tupakkateollisuuden yhdistyksen asiamies Raimo Lintuniemi toukokuussa 1989.”

18. Tupakkatehtaiden Yhdistys ry laski 17.11.1989 liikkeelle painetun vihkosen **”VÄITTEITÄ JA VASTAUKSIA TUPAKASTA JA TUPAKOINNISTA”**. Vihkonen sisälsi yhteenvedon Suomen tupakkateollisuuden 1980- ja 1990-lukujen lääketieteestä. Esite oli tarkoitettu **pysyvään käyttöön**. Esite oli suomennos Philip Morrisin ja BAT-konsernin vastaavista julkaisuista. Esite jaettiin kaikille tupakkatehtaiden työntekijöille, muun muassa myyntiedustajille. Tupakkatehtaiden Yhdistyksen kokouksessa 26.6.1989 päätettiin, että esitettä voidaan lisäksi jakaa harkinnan mukaan kaupan portaisiin.

Satu Kaarenoja toimi kaikkien kolmen tupakkatehtaan yhdyshenkilönä esitettä laadittaessa ja hän hoiti myös esitteen painatuksen. Jukka Ant-Wuorinen on vastuussa esitteestä sekä asemansa että henkilökohtaisen osallisuutensa perusteella.

Esitteen oleelliset kohdat kuuluivat:

- Arvostettujen tiedemiesten mukaan tupakoinnin ei ole todistettu aiheuttavan **mitään sairauksia**.
- Ne, jotka väittävät tupakan aiheuttavan keuhkosityöpää, sydän- ja verisuonisairauksia sekä hengityselinten sairauksia, nojaavat **tilastolliseen yhteyteen**, joka ei ole sama kuin syy-yhteys.
- Tupakansavun vetäminen keuhkoihin **ei lisää keuhkosityövän riskiä**.
- Ulkomaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että tupakoinnin **lisääntyessä** sydän- ja verisuonisairaudet ja keuhkosityöpä ovat **vähentyneet**.
- Nk. ”tupakointiin liittyvät” sairaudet **aiheutuvat tosiasiasa** ympäristösaasteista, radonkaasusta, ammatillisesta altistumisesta kemikaaleille, ruokavaliosta, stressistä, perinnöllisyystekijöistä ja ruokatarvikkeiden kemikaaleista.
- Kaikkien tähänastisten tieteellisten tosiseikkojen mukaan tupakansavun merkitys **minkä tahansa taudin** alkamisen tai kehittymisen kannalta on avoin.

- Väite, jonka mukaan tupakointi aiheuttaa keuhkosyöpää, sydän- ja verisuonisairauksia sekä kroonisia hengityselinten sairauksia, on väärä. Tosiasiassa tupakointi on eräs monista mahdollisista riskitekijöistä, joka on **tilastollisesti yhdistetty** näihin sairauksiin. Muita tilastollisia riskitekijöitä ovat **ikä, perinnöllisyys, ruokavalio, stressi, liikalihavuus, korkea verenpaine, liikunnan puute sekä monet ympäristöön liittyvät tekijät**. Sanonta ”riskitekijä” ei tarkoita syytä.

-Väite, jonka mukaan savukkeet ovat vaarallisia, koska rasioissa on **varoit**us, on **väärä**. Varoitukset merkitään rasioihin sen vuoksi, että monien maitten hallitukset niin vaativat.

-Väite, jonka mukaan tupakansavun terva, nikotiini ja häkä ovat vaarallisia, on väärä. Tupakansavun ainesosat ovat maailman eniten tutkittuja aineita, eikä ole osoitettu, että **minkään näiden ainesosien ja sairauksien välillä olisi syy-yhteyttä**.

-Väite, jonka mukaan tupakansavu on haitallista tupakoimattomille, on väärä. Ympäristössä esiintyvän tupakansavun ei ole voitu osoittaa **vahingoittavan tupakoimattomien terveyttä**.

”Väite

- Kuluttajat polttavat savukkeita, joissa on alhaisemmat pitoisuudet, koska ne ovat turvallisempia.

Vastaus

- Monet tupakoitsijat polttavat mieluummin kevytsavukkeita. Toiset pitävät niiden miedommasta **mausta**. Kevytsavukkeiden suosion syy perustuu kuluttajien yksilöllisiin **makutottumuksiin**.”

Esitteen lähteinä olivat kansainvälinen tupakkateollisuuden lääketieteelliset yhteenvedot. Tupakkatehtaiden Yhdistys ry:n työvaliokunnan pöytäkirjassa 26.6.1989 todetaan nimenomaisesti, että vihkonen pohjautuu BAT:n ja PM:n vastaaviin kirjasiin. Esitettä painettiin 3.050 kappaletta.

Satu Kaarenoja kertoi Ilta-Sanomissa 20.11.1989:

”Vihkosen tarpeesta on keskusteltu ainakin kymmenen vuotta. Nyt se saatiin sitten tehtyä.”

Työntekijöiden mielipiteet olivat tärkeitä tupakkayhtiöille. Amer Oy:n tiedotteessa 9.11.1989 mainitaan, että henkilöstön on tärkeää tiedostaa tupakkatehtaiden kanta ja kertoa se myös eteenpäin. Vihkonen jaettiin tupakkatehtaiden työntekijöille ja postitettiin myyntiedustajille. Lisäksi esitteen sisältö ilmestyi kokonaisuudessaan Amerin Info-ruutuun.

Jukka Ant-Wuorinen kuvasi Amerinfo-lehdestä 2/1990 esitteen käyttötarkoitusta näin:

”Julkisissa ja yksityisissä keskusteluissa esitetään alati asiantuntevia lausuntoja tupakasta. Palveluksessamme on 400 ihmistä, mikä tarkoittaa sitä, että meillä on 400

lähettilästä. He joutuvat jatkuvasti vastaamaan moniin tupakkateollisuutta käsitteleviin kysymyksiin ja väitteisiin omassa tuttavapiirissään. Tämän vuoksi oli hyvä tehdä luettelo todennäköisesti yleisimmin esitetyistä kysymyksistä.”

Ilta-Sanomissa 20.11.1989 Amer-Tupakka Oy:n pääluottamusmies sanoi nimenomaisesti olevansa aivan samalla kannalla kuin työnantajansa. Hän myös kritikoi lääkintöhallituksen varoitusta: lääkintöhallitus oli tupakkateollisuuden tulilinjalla, ja luottamusmies toisteli isäntänsä ääntä.

Esitteestä otettu 3.050 kappaleen painos loppui vuoden 1990 aikana, jonka vuoksi Amer ja BAT Finland alkoivat suunnitella uuden, suuremman painoksen ottamista. Sosiaali- ja terveyshallitus kiinnitti kuitenkin heti marraskuussa 1989 huomion esitteen valheellisuuteen ja arvosteli tupakkayhtiöiden menettelyä julkisuudessakin. Tupakkayhtiöt syyllistyivät tässä tupakkalaissa kriminalisoituun tupakan myynninedistämiseen. Tämä markkinointimuoto päättyi siihen, että sosiaali- ja terveyshallitus **kielsi 25.11.1991** miljoonan markan sakon uhalla tupakkatehtaita jatkamasta menettelyä.

Tämä tarkasti suunniteltu omien työntekijöiden ja suuren yleisön harhauttaminen osoitti selkeästi, miten pitkälle tupakkayhtiöiden edustajat olivat valmiit menemään kaupatakseen savukkeita.

19. Amer Oy:n tuore toimitusjohtaja Olli Laiho antoi 9.1.1990 Helsingin Sanomille varomattoman lausunnon:

”Tupakan ja syövän yhteys on osoitettu täysin selvästi. Sen ovat monet tiedemiehet todistaneet, ja mielestäni heihin on syytä luottaa.”

Helsingin Sanomat haastatteli myös lääkintöhallituksen toimistopäällikköä, joka totesi:

”Historiallinen ja poikkeuksellinen lausunto”

”Tupakkateollisuus ei ole **koskaan myöntänyt**, että tupakalla ja terveydellä on tekemistä toistensa kanssa.”

Aamulla 9.1.1990 Amerissa toivottiin, ettei Philip Morris huomaisi tätä haastattelua. Toive oli turha: Philip Morris lähetti heti aamupäivällä Amer Oy:lle telefax-sanomat, joissa Amer Oy määrättiin neuvottelemaan Philip Morrisin lakimiesten ja Euroopan päämajan kanssa lausunnon oikaisemisesta.

Asiamies Raimo Lintuniemi ehtikin kumota myönnytyksen jo saman päivän Iltalehdessä:

”Onpas yllättävä toteamus! Tupakkatehtaiden Yhdistyksen asiamies sanoo vilpittömän hämmästyneenä.”

”Tupakka aiheuttaa syöpää, sanoo Amerin uusi toimitusjohtaja Olli Laiho. – Todistapa se minulle, pomo! vaatii Suomen Tupakkatehtaiden Yhdistyksen asiamies Raimo Lintuniemi.”

”Jos hän pystyy selittämään minulle yksinkertaisesti molekyyllitasolla, miten tauti tarttuu geenistä toiseen, uskon, että tupakointi aiheuttaa syöpää. Ennen en.”

Heti Philip Morrisin yhteydenoton jälkeen 9.1.1990 Amer julkaisi tiedotteen, joka kuului:

AMER-YHTYMÄ OY

TIEDOTE julkaistavissa 9.1.1990

AMERIN KANTA TUPAKASTA JA SYÖVÄSTÄ EI OLE MUUTTUNUT

Helsingin Sanomissa 9.1.1990 julkaistun haastatteluni johdosta haluan todeta, että otsikot – ’Amer myöntää tupakoinnin aiheuttavan syöpää’ ja ’Amerin uusi toimitusjohtaja Olli Laiho myöntää: Tupakka aiheuttaa syöpää’ – ovat toimittajan itsensä laatimia. Artikkelin antaa tältä osin oleellisesti harhaanjohtavan mielikuvan Amer-yhtymän kannasta.

Toimittaja ei myöskään korjannut sitaatteihin pantua lausumaa ’Sen ovat monet tiedemiehet todistaneet’ tarkoitukseni mukaiseksi.

Omana ja Amer-yhtymän kantana haluan todeta, että tilastolliset selvitykset viittaavat siihen, että sairastumisriski tupakoitsijoilla on suurempi kuin tupakoimattomilla. Lääketieteellisesti **ei ole kuitenkaan todistettu**, että tupakka aiheuttaa kyseisiä sairauksia. Tilastollinen yhteys, jota tarkoitin, ei ole sama kuin syy-yhteys.

Nykylääketiede ei ole kyennyt kuitenkaan selvittämään syövän syntymekanismeja eikä eri syöpäsairauksien syitä. Ristiriidatonta tietoa puuttuu siitä, mitkä kaikki seikat vaikuttavat sairauksien syntyyn tai ovat niiden ilmaantumisen edellytyksenä. Toisaalta tietoa puuttuu myös tekijöistä, jotka estävät sairauksien syntymisen.

Olli Laiho
Amer-yhtymä Oy:n toimitusjohtaja
psta Marja-Leena Simola”

Amer-yhtymän tiedote julkaistiin 9.1. ja 10.1.1990 kymmenissä sanomalehdissä. Näiden kahtena päivänä ilmestyneiden lehtien levikki oli yhteensä yli 1.600.000 kappaletta ja lukijamäärä yli 5.000.000 henkeä. Tiedotteen otsikkona sanomalehdissä oli:

”Amerin johtaja Laiho:

TUPAKKA EI AIHEUTA SYÖPÄÄ”

Olli Laiho otti asiasta opikseen. Hän antoi 10.1.1990 Ilta-Sanomille haastattelun, jonka mukaan savukkeet olivat jälleen terveydelle haitattomia tuotteita:

”Amerin uusi johtaja perui syöpäpuheensa. Tupakkateollisuus teki melkein historiaa.”

”Suomen tupakkatehtaissa oltiin eilen vähintään järkyttyneitä, kun Laiho oli haastattelunsa antanut. Päivän tunteina mylly jauhoi siihen tahtiin, että Laiho palasi ruotuun nopeasti ja antoi uuden lehdistötiedotteen. Hän kiisti myöntäneensä, että tupakka aiheuttaisi syöpää.”

Samassa artikkelissa haastateltiin muitakin tupakkateollisuuden edustajia. Jukka Ant-Wuorinen sanoi Olli Laihon lausumasta:

”Tohdin epäillä sitaatin paikkansapitävyyttä. En usko, että se on aivan suora sitaatti, epäilee Ant-Wuorinen ja pitää tilannetta ’yllättävänä’. Ant-Wuorinen tiesi luvata Amerilta tiedotteen, joka sitten tulikin työpäivän päätteeksi.”

BAT-emoyhtiö vahti tytäryhtiöitään ja lisenssinsaaajaan yhtä tarkasti kuin Philip Morris. Olli Laihon myönnettyä tupakan ja syövän yhteyden, emoyhtiö vaati heti BAT Finlandin toimitusjohtajalta selityksen tapahtuneesta rikkomuksesta. Olli Laiho oli Amerin palveluksessa, mutta hän oli aiheuttanut vahinkoa myös BAT:lle.

Ilta-Sanomat haastatteli tästä kysymyksestä Satu Kaarenojaa 10.1.1990:

”Se on Laihon käsitys, ei meidän”

Entä onko Suomen Tupakka saanut samaa tietoa kuin Amerin Olli Laiho, pr-päällikkö Satu Kaarenoja?

Ei. Se on hänen käsityksensä. **Mistään syy-yhteydestä ei ole näyttöä**, minulla on vaikka miten paljon siitä tutkimuksia. Tutkijoiden mukaan joitain tilastollisia yhteyksiä on löydetty. Meidän näkemys on, että tarvitaan lisää tutkimuksia. Meidän resurssit eivät siihen riitä, mutta maailmalla tutkimus jatkuu.

Amer-yhtymän toimitusjohtaja on siis teidän mielestänne väärässä?

Sen tiedon mukaan, mitä meillä on. Meillä on erilainen käsitys.”

Kaarenoja noudatti suuren valheen taktiikkaa: ”oli vain joitakin tilastollisia yhteyksiä”.

20. Iltalehdestä 23.1.1990 Olli Laiho kertoi, että Philip Morris oli täyttänyt pyynnön ”oikeasta lääketieteestä”:

”Tätähän on tutkittu niin mahdottomasti ja olen itsekin joutunut tutkimustuloksia nyt opiskelemaan.”

”Tilastollinen yhteys tarkoittaa, että tupakoivassa ihmisryhmässä on todettu sairauksia eri tavalla kuin tupakoimattomassa ryhmässä. Kukaan ei sen sijaan ole todistanut, että tupakointi **lisää sairastumisriskiä.**”

”Onko riski hukkaa, kun syö jätskiä? Tilastoyhteys nimittäin osoittaa, että samaan aikaan kun on jätskin syönnin piikki, on myös hukkumisen piikki.”

Tämä lausuma oli taas täysin perätön. Tupakointi nostaa useiden sairauksien riskin kymmenkertaiseksi. Tupakkataudeista keuhkoahauma on sairaus, jonka riski tupakoitsijoilla on miltei 100 %. Jokaiselle tupakoitsijalle kehittyy muutamassa vuodessa ainakin jonkinasteinen keuhkoahauma.

21. Lasse Lehtiseltä kysyttiin Helsingin Sanomissa 6.4.1990 aiheuttaako tupakka keuhkosityöpää. Lehtinen vastasi:

”Jotkut sanoo, että aiheuttaa ja jotkut sanoo, että he ovat polttaneet 80 vuotta eikä vielä ole tullut keuhkosityöpää.”

Tämä on vanha propagandistien harhautuskeino. Lehtinen asetti toistensa vaihtoehdoiksi kaksi väitettä, joista jälkimmäinen vahvempana näyttää kumoavan edellisen. Jälkimmäinen väite on sinänsä tosi, ja se vastaa lukijoiden omaa kokemusmaailmaa. Jokainen tuntee useitakin vanhoja tupakoitsijoita, jotka eivät ole saaneet syöpää. Tälle havainnolle annetaan maallikkomaisessa päättelyssä suuri merkitys.

Kansan Uutisten yleisönosastolla oli viikon kuluttua seuraava pohdiskelu: ”Oma vaarini poltti 92-vuotiaaksi eikä hän saanut keuhkosityöpää.” Järkevässä päättelyssä 92-vuotiaalle vaarille ei pidä antaa minkäänlaista yleistävää merkitystä. Koululääketieteessä ei ole koskaan väitettykään, että tupakka aiheuttaisi syövän jokaiselle käyttäjälleen. Se aiheuttaa osalle, vaikka osa tupakoitsijoista ei vielä vanhanaakaan ole sairastunut. Amerissa ja BAT Finlandissa tämä kommentti lisättiin tyytyväisin mielin yhtiöiden lehtileikearkistoon.

25. BAT Finland antoi yleisölle vuodesta 1977 lähtien tietoja tupakoinnin vaarattomuudesta myös **puhelinneuvonnalla.** Suomen Tupakkalehdessä 2/1977 Satu Kaarenoja kertoi, että puhelin oli soinnut ahkerasti ja että soittajat olivat vähittäiskaupan edustajia ja kuluttajia ympäri maata. Tällä tavoin BAT Finland sai vuosittain henkilökohtaisen yhteyden satoihin ihmisiin, jotka sitten jatkoivat tietoa edelleen omassa lähipiirissään.

Satu Kaarenoja oli BAT Finlandin PR-päällikkönä vuoteen 1995, joten hän ilmeisesti valisti ihmisiä puhelimitse 18 vuoden ajan. Sähkötekniikko Pentti Tuominen soitti 16.2.1990 BAT Finlandin neuvontapuhelimeen ja Satu Kaarenoja vakuutteli savukkeiden haitattomuutta:

”Lääketiede ei ole pystynyt todistamaan, että tupakointi olisi **terveydelle vaarallista.**”

”Passiivinen tupakointi ei ole **lainkaan vaarallista.**”

Tuominen kertoi asiasta valaechoisena todistajana Helsingin käräjäoikeudessa vuonna 2008 ja Helsingin hovioikeudessa vuonna 2009. Puhelu kesti 5 - 10 minuuttia. Kaarenoja oli innokas

keskustelemaan: ”Hän selvästikin yritti aivan todella saada minut uskomaan, että tupakointi on täysin vaaratonta.”

Viestinnän asiantuntijat pitävät henkilökohtaista keskustelua erittäin **tehokkaana vaikuttamistapana**. Tähän nähden on todennäköistä, että monet soittajat ovat uskoneet Satu Kaarenojan vakuutteluja. Todennäköistä on myös, että Kaarenojaa uskoneet ovat jatkaneet tupakointia; hehän ovat yleensä soittaneet BAT Finlandiin siinä toivossa, että saisivat kuulla tupakoinnin olevan vaaratonta. Kun puhelinpalvelu oli alkanut jo vuonna 1977, hyvin monet Kaarenojan kanssa keskustelleet ihmiset ovat jo kuolleet keuhkosityöpään tai johonkin muuhun tupakkatautiin.

26. Suullista markkinointia BAT Finland on harjoittanut myös **tehdaskäyntien yhteydessä**. Keväällä 1990 BAT Finlandin tehtaassa Lauttasaassa vieraili ryhmä oikeustieteen ylioppilaita. Vierailijat keskustelivat Satu Kaarenojan kanssa tupakan ominaisuuksista yli tunnin. Ylioppilaat saivat kuulla muun muassa eläinkokeiden epäonnistumisesta ja siitä, että tupakan yhteys sairauksiin on pelkästään ”tilastollinen”. Vaikka vierailijat tivasivat kuinka, Kaarenoja ei myöntänyt tupakan olevan **millään tavoin haitallista ihmisten terveydelle**.

27. Tupakkayhtiöiden vakiintuneisiin viestintämuotoihin ovat kuuluneet myös **lääketieteelliset kongressit**. Suomen tupakkateollisuus järjesti Helsingissä 25. - 27.10.1990 SMOKEPEACE 90 -nimisen kansainvälisen kokouksen. Kokouksen muodollisena isäntänä oli Huomaavaiset Tupakoitsijat ry, mutta käytännön järjestelyistä huolehti tupakkateollisuus. Teollisuus myös maksoi kokouksen kustannukset kokonaan, suurimman osan maksoi Philip Morrisin Euroopan toimisto. Kokoontumispaikkana oli Finlandia-talo.

Kokouksen esitelmäsiinä oli ulkomaalaisia lääkäreitä: niitä, jotka yleensäkin kiersivät puhumassa ympäri maailmaa tupakkateollisuuden rahoilla. Tupakkateollisuuden ”valkotakit” kiistivät tupakan **kaikki mahdolliset terveyshaitat ja kaikkein jyrkimmin keuhkosityövän**. Tanskalainen tohtori Tage Voss julisti moneen kertaan, ettei tupakka aiheuta syöpää. Lisäksi Vossin sanomaan kuului koululääketieteen motiivien kyseenalaistaminen. Pohjoismaisen syöväntorjuntaohjelman johtoryhmä oli päättänyt keskittää voimat kamppailuun tupakkaa vastaan. Kun päätös ei voinut perustua lääketieteellisiin tosiasioihin, sen takana täytyi olla joitakin hämäreitä uskonnollisia, poliittisia tms. syitä.

Kokouksen lääketieteellistä aineistoa levitettiin osanottajille ja median edustajilla.

28. Helsingin Sanomissa kerrottiin 14.6 1991, että Amerin yhtiökokouksessa eräs pienosakas oli sanonut johtaja Olli Laihon valehdelleen julkisuudessa törkeästi. Laiho kiisti tupakan aiheuttavan sairauksia, vaikka savukkeet tappoivat joka vuosi yli 5.000 suomalaista; Amerin osuus näistä kuolemantapauksista oli 67 %. Olli Laiho oli paikalla, samoin Lasse Lehtinen. Laiho antoi kokousväelle vastauksen:

”Amer-yhtymän lehdessä on ilmoitettu yhtiön kanta, jonka mukaan tupakointi on muiden tekijöiden ohella terveyden riskitekijä. Sairauksissa saattaa tupakka olla syynä tai **saattaa ei - olla**. Tupakoivissa ryhmissä tavataan sairauksia eri tavalla. Amer ei ole koskaan sanonut, että tupakka ei aiheuta sairauksia.”

29. Amer Oy:n sidosryhmäjohtaja Lasse Lehtinen kirjoitti 22.9.1991 Uuteen Suomeen tupakoinnista koko sivun artikkelin, jossa lukee:

”Siististi elämällä **pari kuukautta lisää?**

Tutkimuksia näyttää olevan kaikkiin tarpeisiin. Itseäni lohduttaa uusi Yhdysvalloista kantautunut tieto, jonka mukaan joka suhteessa terveitä elämäntapoja noudattava ihminen elää läntisessä teollisuusyhteiskunnassa **keskimäärin kaksi kuukautta (!)** kauemmin kuin huikenteleva kanssaeläjä.”

Jos tämä olisi totta, savuke olisi käytännöllisesti katsoen vaaraton tuote. Tupakointi aloitetaan 14 – 18 -vuotiaana eikä tämän ikäinen ihminen piittaa siitä, kuoleeko hän 80 vuoden vaiko 79 vuoden 10 kuukauden iässä – eivätkä tästä piittaa liioin 18 – 79 -vuotiaatkaan tupakoitsijat.

Lehtisen maininta kahdesta kuukaudesta oli perätön. Koululääketieteessä esitettiin jo 1950-luvulla, että savukkeisiin kuoleva ihminen menettää keskimäärin 8 - 10 vuotta elämästään. Lisäksi puhe ”keskiarvoista” on sinänsä hämäävää. Keskiarvot eivät paljasta **yksittäisen tupakoitsijan vaaran suuruutta**. Suomen Syöpärekisterin mukaan nuorin keuhkosityöpään kuollut on ollut 35-vuotias. Tämä tupakoitsija oli alkanut polttaa 10 vuoden iässä ja hän oli polttanut alusta saakka kaksi askia päivässä. Hän kai menetti elämästään 40 – 50 vuotta. Eikä hän ole ainoa esimerkki. Alle 40-vuotiaina savukkeisiin kuolleita on Suomessakin vuosittain useita.

30. Raimo Lintuniemi käytti samaa harhautusta Freedays-lehdessä 3b/1992:

”65-vuotiaana kuoleva tupakoitsija, joka on savuttanut 40 vuotta rasian päivässä, on tehnyt taloudellisen palvelun yhteiskunnalle.”

31. Seuraava lainaus on Amerinfo-lehdestä 1/1992, jossa Lasse Lehtinen kirjoitti:

”Tupakointi on riskitekijä

Vastoin laajalle levitettyä käsitystä tupakkateollisuus ei kiistä, että tupakointi on riskitekijä tiettyjen sairauksien kohdalla, kuten keuhkosityöpä ja sydänsairaudet. Tupakoinnista riskitekijänä on puhuttu monta vuosikymmentä, joten se on varmasti myös kaikkien tiedossa.

Tupakoinnin lisäksi monet muutkin tekijät yhdistetään keuhkosityöpään ja sydäntauteihin, kuten yksilön **elinolosuhteet yleensä, työympäristö, ruokavalio, perintötekijät, stressi, ikääntyminen ja virukset**. Tiede ei ole toisaalta pystynyt selvittämään, miksi **valtaosa** tupakoitsijoista ei sairastu moniin tauteihin.”

Tässä Lehtinen käytti jälleen useita eri harhautuksia. Puhe pelkästä ”riskitekijästä” oli valheellista. Tupakoinnin vaikutuksen Lehtinen mitätöi rinnastamalla tupakan seitsemään muuhun tekijään, joista **yksikään** ei sellaisenaan aiheuta keuhkosityöpää eikä sydäntauteja. ”Miksi valtaosa tupakoitsijoista ei sairastu moniin tauteihin”. Tämä seikka ei ensinnäkään kumoaisi mitenkään sitä, että osa sairastuu. Toiseksi väite ei ole edes totta. Tupakointi ei tapa kaikkia tupakoitsijoita, mutta jokainen heistä sairastuu ainakin jonkinasteiseen keuhkoahaumaan ja luultavasti muihinkin tauteihin. Ei ole totta, että valtaosa tupakoitsijoista voisi polttaa ilman terveyshaittoja.

32. Amer Oy:n Savumerkissä 2/1992 oli Jukka Ant-Wuorisen pääkirjoitus, jossa savukkeiden vaarat sekoitettiin yhdeksään muuhun tekijään:

”Tupakoinnin lisäksi monet muutkin tekijät yhdistetään keuhkosityöpään ja sydäntauteihin, kuten yksilön elinolosuhteet yleensä, työympäristö, ruokavalio, perintötekijät, stressi, ikääntyminen ja virukset. Tiede ei ole toisaalta pystynyt selvittämään, miksi valtaosa tupakoitsijoista ei sairastu moniin tauteihin.

Tupakoinnissa, niin kuin monessa muussakin ihmisen elämää koskevassa kysymyksessä, on kysymys vapaaehtoisista valinnoista. Itse en tupakoi, mutta olen tietoinen esimerkiksi rasvaisten ruokien ja alkoholin riskeistä terveydelle.”

Ant-Wuorinen laski tässä liikkeelle koko joukon vääriä tietoja:

- tupakointi on vain yksi kahdeksasta keuhkosityöpään ”yhdistetystä” tekijästä
- valtaosa tupakoitsijoista ei sairastu moniin tauteihin
- savukkeet rinnastuvat rasvaisiin ruokiin ja alkoholiin.

33. Amer Oy:n johtaja Seppo Ahonen julkaisi Kaleva-lehdessä 4.1.1993 kolumnin, jossa hän rinnasti tupakan **viinaan, suihin, kirveeseen, kaikkiin nautintoaineisiin ja kaikkiin elämän nautintoihin.**

34. Seuraavaksi voidaan mainita Amer Oy:n 17.6.1993 julkaisema lehdistötiedote:

”Amer-yhtymä Oy:n yhtiökokouksessa 8.6.1993 viisi osakkeenomistajaa esitti yhtiön johdolle kysymyksen

’Aiheuttaako tupakka sairauksia?’

Kuten vuosikertomuksessa olemme asiasta todenneet, tupakointi on käsityksemme mukaan terveydellinen riskitekijä tiettyjen sairauksien kuten keuhkosityövän ja sydäntautien kohdalla. ’Riskitekijä’ on tiedeyhteisössä käytetty termi, joka kuvaa olotilaa, käytöstä tai muuta muuttujaa, joka on tilastollisesti liitetty tiettyjen sairauksien esiintymiseen. Riskitekijä **saattaa olla tai saattaa olla olematta** syy-yhteydessä sairauteen.”

Lehdistötiedotteet julkaistaan yleensä useissa sanomalehdissä ja muissa viestimissä. Tiedotetta saatetaan käsitellä julkisuudessa pari viikkoakin.

35. Yhtenä esimerkkinä tiedotteen leviämisestä mainittakoon sanomalehti Keski-Uusimaassa 1.7.1993 ilmestynyt uutinen:

”Amer kiistää tupakan aiheuttavan syöpää

Amer-yhtymä ei pidä selvitettyä, että tupakka aiheuttaisi sairauksia. Yhtymän mukaan tupakka saattaa olla tai olla olematta syy-yhteydessä erilaisiin sairauksiin, kuten keuhkosityöpään tai sydäntauteihin.”

Keski-Uusimaalla oli vuonna 1993 kymmeniä tuhansia lukijoita, joista noin 25 % oli tupakoitsijoita. Heistä useat tuhannet ovat kuolleet nimenomaan tupakan aiheuttamaan keuhkosityöpään tai sydäntauteihin.

36. Huomaavaiset Tupakoitsijat ry:n syksyn 1993 jäsenlehdessä oli seuraava ”Julkilausuma”:

”Kyseiset esitykset ovat täysin suhteettomia ja järjettömiä maailmassa, jossa on paljon ja vaarallisempia terveysriskejä kuin tupakointi. Lisäksi tupakoitsijoita vastaan suunnattuja esityksiä perustellaan muillakin kuin terveydellisillä näkökohdilla, esimerkiksi hajulla ja epäsiisteydellä. Tupakoinnin terveyshaittoja **ei ole pystytty vakuuttavasti osoittamaan**, sillä ihmisen terveys perustuu moniin tekijöihin, mm. perinnöllisiin tekijöihin. Tietävästi ns. passiivinen tupakointi ei myöskään vahingoita tervettä ihmistä.”

37. BAT-konsernin pääjohtaja Martin Broughton kävi Suomessa keväällä 1996. Talouselämä-lehdessä 3.5.1996 julkaistiin Broughtonin haastattelu:

”Aiheuttaako tupakka keuhkosityöpää?”

Broughton vastasi:

”Sitä ei ole todistettu tieteellisesti. On olemassa tilastollinen yhteys, mutta ei syy-yhteyttä.”

Broughtonin lausumasta ilmeni BATCO:n kanta, mutta samalla myös se kanta, jota tytäryhtiö BAT Finlandin oli noudatettava.

38. BAT Finlandin viestintäjohtaja Olli Ernvall pysyi ruodussa, kun Aamulehti haastatteli häntä 16.9.1997:

”Me luotamme hyvin pitkälle lääketieteeseen, eikä se ole pystynyt vielä osoittamaan sitä, että tupakointi on **terveydelle vaarallista.**”

39. Lasse Lehtinen laati Savumerkki-lehteen 1/1998 pääkirjoituksen ”Holhotin elämää”, jossa hän kertoi:

”Toisten ihmisten holhoajat kokivat takaiskun, kun lontoolainen ’The Telegraph’ paljasti WHO:n tutkimuksen, jonka mukaan ns. passiivinen tupakointi ei aiheutakaan lisääntyvää syöpäriskiä eikä lisää lasten hengitystieinfektioiden määrää. Tulokset viittasivat itse asiassa päinvastaiseen suuntaan.”

Lehtinen nimitti jatkuvasti terveystieteiden varoituksia ”holhoukseksi” ym. Lehtisen viittaus WHO:n tutkimukseen oli väärä ja WHO:n vakiintuneen kannan vastainen.

40. Amer Oy:n 5.10.1999 ilmestyneessä vuosikertomuksessa sanotaan:

”Yhtiön käsityksen mukaan on olemassa **merkittävä määrä näyttöä** siitä, että tupakoinnilla on **syy-yhteydellinen merkitys** tiettyjen sairauksien, kuten keuhkosyövän kehittymiselle.”

Amer Oy oli vihdoin saanut tiedon, että savukkeet aiheuttavat joitakin sairauksia tai ainakin tiedon, että aiheuttamisesta oli ”merkittävä määrä näyttöä”. Amer Oy:n lausuma oli yli 60 vuotta myöhässä: jo 1930-luvulla oli olemassa ”merkittävä määrä näyttöä” siitä, että savukkeet aiheuttavat keuhkosyöpää.

Philip Morris ja BATCO tekivät täyskäännöksen vuonna 2000. Philip Morrisin Euroopan liiketoimintojen varapääjohtaja David Davies totesi 12.10.2000 Genevessä Maailman Terveysjärjestön lehdistötilaisuudessa, että Philip Morris oli terveystieteiden kanssa samaa mieltä siitä, että savukkeiden polttaminen aiheuttaa riippuvuutta ja sairauksia tupakoitsijoissa. Jukka Ant-Wuorinen oli läsnä Geneven lehdistötilaisuudessa.

BAT:n pääjohtaja Martin Broughton puolestaan antoi Englannin parlamentin terveystieteiden kuulumisessa 13.1.2000 vastauksen:

”We accept - - smoking is the cause of serious disease.”

Philip Morris ja BATCO olivat sopineet vuonna 1999 syy-yhteyden myöntämisestä ja tämän saivat etukäteen tietää myös eri maissa toimivat lisenssinsaaajat ja tytäryhtiöt. Tällä perusteella Amer merkitsi myönnytyksen vuosikertomukseensa jo syksyllä 1999.

B. Terveystieteiden varoitusten torjuminen ja häivyttäminen

Vuoden 1976 tupakkalakiin otettiin säännös, jonka mukaan lääkintöhallituksella oli 1.3.1978 lähtien oikeus merkitä savukerasioihin varoitus tupakan terveystieteiden.

Kun tupakkalain valmistelu alkoi vuonna 1972, Amer, BAT Finland ja Rettig vastustivat viranomaisen varoittamisoikeutta. Sen jälkeen yhtiöt vastustivat tätä oikeutta koskevia tiukennuksia ainakin vuoteen 2002 saakka. Yhtiöt myös pyrkivät siihen, että varoitukset olisivat sisällöltään mahdollisimman epämääräisiä ja ulkoasultaan mahdollisimman heikosti näkyviä.

Uudet savukerasiat oli vuosina 1978 - 1992 annettava lääkintöhallituksen tarkastettavaksi. Lääkintöhallituksen arkistossa on 2.10.1987 päivätty muistio, jossa kerrotaan Suomen Tupakka – BAT Nordic Oy:n sitkeistä yrityksistä saada tuolloin käytetty keuhkosityöpämaininta **eliminoituksi kuvallisin keinoin**. Yhtiö koetti usean kuukauden aikana moneen otteeseen hyväksyttää hakemuksen, jossa rasiaan oli suunniteltu kullanvärinen, mahdollisimman näkymätön teksti. Lääkintöhallitus hylkäsi hakemuksen.

Muistio sisältää myös kappaleen, joka koskee varoitusmerkintöjä yleensä:

”On selvästi nähtävissä, miten savukerasioiden tuotesuunnittelussa on pyritty **visuaalisesti hävittämään** varoitusteksti asetuksen hengen vastaisesti. Suunnittelulla varoitusteksti saadaan osaksi pakkauksen visuaalista kokonaisuutta ja siten palvelemaan tuotteen myynninedistämistä terveysvaaroista varoittamisen sijaan. Lisäksi on käytännössä todettu, että varoitusteksti pyritään tekemään enintään asetuksen vaatimuksen kokoiseksi, usein **järjestelmällisesti alittamaan** varoituksen koko molempiin suuntiin 2-3 mm:llä.”

Lääkintöhallituksen muistiosta voidaan tehdä koko joukko tupakan markkinointia koskevia päätelmiä. Varoitukset lisäävät kuluttajien tietoja tupakan vaarallisuudesta ja vähentävät tämän vuoksi kulutusta. Tupakkateollisuus oli ja on tästä hyvin perillä tarkkojen markkinatutkimustensa nojalla.

Vaatiessaan rasiasuunnitteensa hyväksymistä BAT Finland vetosi 15.9.1987 erityisesti siihen, että varoitusteksti heidän rasiasuunnitteessaan oli **yhtä näkyvä** kuin viidessä Rettig Oy:n ja Amer-Tupakka Oy:n merkissä. BAT Finland ei halunnut antaa kahdelle muulle tupakkayhtiölle **kilpailuetua**:

”Meidän täytyy saada käyttää **yhtä epäselviä varoitustekstejä** kuin kilpailevat yhtiöt.”

Lääkintöhallituksen arkistossa on 9.1.1989 päivätty muistio tupakkateollisuuden suhtautumisesta varoitusmerkintöihin. Muistiosta ilmenee tupakkayhtiöiden kekseliäisyys. Yhtiöiden valikoimaan ovat kuuluneet muun muassa seuraavat keinot:

- varoituksen teksti ei erotu rasian pohjaväristä
- varoituksen kirjaimet ovat epäselvät
- varoitusmerkintä painetaan rasian alapinnalle
- varoitukseen laaditaan epäselvät kehykset
- varoitusmerkintä poistuu rasiaa avattaessa.

Mainittakoon vielä yksityiskohta vuodelta 1990. BAT Finland yritti painaa varoituksen ohuella mustalla tekstillä tummanharmaalle pohjalle. Lääkintöhallituksen hylättyä rasian yhtiö esitti kolmen kuukauden kuluttua uuden suunnitteen. Teksti näytti hyvältä, ja ylilääkäri Antero Heloma aikoi hyväksyä sen. Oli kesäaika, ja Heloma katseli rasiaa kirkkaassa päivänvalossa. Kun hän sattui liikkumaan pois ikkunansa äärestä, hän huomasi varoituksen häipyvän valon vähetessä. BAT Finland oli käyttänyt ovelasti hopeaväriä, jolla oli tällainen ominaisuus.

Edellä oleva näyttö koskee siis vuosia 1978 – 1992, jonka jälkeen uudet savukerasiat eivät enää ole vaatineet terveysturvallisuuden hyväksymislupaa.

Tupakkayhtiöiden asenne on pysynyt tämänkin jälkeen samana. Sosiaali- ja terveysministeriön 20.7.1993 päivätyssä muistiossa kerrotaan seuraava:

”Kotimainen tupakkateollisuus kuitenkin **vastusti jyrkästi suurempia varoituksia** sosiaali- ja terveysministeriön kanssa käydyissä kahdessa neuvottelussa, katsoi ministeriön pyrkimysten olevan **direktiivin vastaisia ja asettavan kotimaisen teollisuuden eriarvoiseen asemaan** ulkomaisen tuonnin kanssa.”

Tupakkatehtaiden Yhdistys ry:n lausunnossa 17.4.1998 on seuraava kohta:

”Salakuljetettujen (myös takavarikoitujen) tupakkatuotteiden myynti on **vinouttanut kilpailutilannetta** ja merkinnyt, että Suomen markkinoilla on yhä enemmän kuluttajien saatavilla tupakkatuotteita, joissa **ei ole ollut lain vaatimia varoitus- ym. merkintöjä.**”

Kun Euroopan unionissa alettiin 1990-luvun lopussa suunnitella selkeämpiä merkintöjä, tupakkateollisuus vastusti suunnitelmaa jyrkästi. Suomen Tupakkateollisuusliitto antoi Euroopan komission direktiiviluonnoksesta 15.3.2000 lausunnon jossa sanotaan näin:

”Direktiiviluonnoksessa ehdotetaan, että tupakkatuotteiden vähittäismyyntipakkauksiin painettavan terveysturvallisuuden kokoa suurennettaisiin huomattavasti ja sen ulkonäköä muutettaisiin merkittävästi. Tupakkateollisuus kannattaa varoitusten suurentamista, mutta ehdotettu koko on liioiteltu. Tupakkateollisuusliitto ehdottaa vähäisempää muutosta, joka ei mahdollistaisi näin suurta eroa EU:n lähialueiden ja Suomessa myytävien tuotteiden välillä eikä **kasvattaisi laitonta tuontia** entisestään.”

III RIKOSTUNNUSMERKISTÖT JA RIKOSVASTUU

Suomen tupakkayhtiöt kauppasivat vuosina 1978 – 1999 tappavaa tuotetta haitattomana. Yhtiöiden edustajat syyllistyivät joka päivä **murhayrityksiin**, joiden kohteina oli yli 1.200.000 tupakoitsijaa.

Yhtiöiden edustajat olivat syyäitä myös lukuisiin **täytettyihin murhiin**. Savukkeet tappoivat vuosina 1978 – 1999 yli 100.000 tupakoitsijaa ja on varmaa, että savukkeiden vaarallisten ominaisuuksien kiistäminen, sekoittaminen ja salaaminen on vaikuttanut ratkaisevasti savukkeiden kulutukseen ja tuhansien ihmisten kuolemiin.

Pyydämme, että poliisi ja syyttäjä suorittavat asiassa esitutkinnan kevytsavukkeita koskevan tutkinnan yhteydessä.

Helsingissä 26. lokakuuta 2017

Erkki Aurejärvi
siviilioikeuden professori emeritus

Liisa Elovainio, lääkintöneuvos, Helsinki

Dickie Engström, varatuomari, Helsinki

Heikki Hiilamo, sosiaalipolitiikan professori, Helsinki,

Jaakko Kaprio, kansanterveystieteen professori, Helsinki

Jouko Karjalainen, sisätautiopin dosentti, Helsinki

Markku Kaste, neurologian emeritusprofessori, Vantaa

Timo Kuurne, neurokirurgi, Vantaa

Arto Lahti, yrittäjyyden professori emeritus

Satu Lipponen, strategiajohtaja, Suomen Syöpäyhdistys ry

Sami Mahkonen, oikeustieteen tohtori, Helsinki

Lasse Murto, dosentti, professori (h.c), Helsinki

Matti Niemivuo, julkisoikeuden professori, Helsinki

Eeva Nordman, onkologian professori emerita, Helsinki

Matti Oksala, varatuomari, Espoo

Kristiina Patja, dosentti, erikoislääkäri, Helsinki

Pekka Puska, professori, kansanedustaja, Helsinki

Matti Rautalahti, ylilääkäri, Helsinki

Kari Reijula, työterveyshuollon professori, Helsinki

Arja Rimpelä, kansanterveystieteen professori, Tampere

Matti Rimpelä, terveydenhuollon hallinnon ja suunnittelun dosentti, Tampere

Annamari Rouhos, keuhkosairauksien erikoislääkäri, Helsinki

Osmo Saarelma, yleislääketieteen erikoislääkäri, Helsinki

Michael Saarikoski, asianajaja, oikeustieteen tohtori, Helsinki

Timo Salonen, asianajaja, Helsinki

Kimmo Siltanen, valtiotieteen kandidaatti, Porvoo

Olli Simonen, erikoislääkäri, Helsinki

Topi Siren, varatuomari, Helsinki

Jaakko Tuomilehto, tutkimusjohtaja, kansanterveystieteen professori, Helsinki

Markku Tunturi, oikeustieteen lisensiaatti, Porvoo

Seppo Vaittinen, auktorisoitu lakimies, Espoo

Hannu Wallinheimo, syöpälääkäri, työterveyslääkäri, Jyväskylä

Harri Vertio, lääketieteen ja kirurgian tohtori, Helsinki

Hannu Vierola, gynekologi, Iisalmi

DAT Lääkärit tupakkaa vastaan -verkoston työvaliokunta (400 lääkärin verkosto)